

Intellektuális kalandvág

Mihalicz Csilla interjúja

Úgy adódott, hogy épp akkor akadtak kérdeznivalóink, amikor a szociálpszichológus ötvenéves lett. Nem az alkalom szülte tehát az interjút, de ha már így alakult, ez is szóba került.

168 óra: - Amikor telefonáltam, meglepetten mondta: nincs is születésnapom. Ennyire nem tartja számon?

- Inkább csak hessegetem magamtól a gondolatot. Az ötvenedik különösen nyugtalanító. Szimbolikus szám, ezután az embernek nincsenek reményei, legfeljebb terveit.

168 óra: - Hiszen ön, látszólag, mindent elért, amit csak értelmiségi elérhet.

- Ez csak akkor igaz, ha úgy gondoljuk: „Extra Hungariam non est vita.” 1989-ig nem tudtam kifutni a nemzetközi mezőnybe, azután pedig már késő volt. Talán lehetett volna másképp, de meg kellett volna fizetni az árát. Az viszont már egy George Csepeli sikertörténete lenne.

168 óra: Hosszú ideig tanított az Egyesült Államokban, azután hazajött. Mitől jobb idehaza élni?

– Itthon vagyok a nyelvben – ez nagyon fontos. Elég jól beszélek meg most már írok is angolul, de legfeljebb húsz százalékát tudom átadni annak, ami a fejemben van. Magyarország ráadásul kitűnő kutatási terep: itt minden jelenség sokdimenziós. Például, ha a választói magatartás változását akarom vizsgálni 1990 és 1994, illetve 1994 és – várhatóan – 1998 között, az USA-ban csak annyit kell megnézni, hogy a szavazópolgár nagyapja republikánus, avagy demokrata párti volt-e. Nálunk ezzel szemben a múlt összes kinkeservén végig kell mennem, megtudni, hogy a nagypapa deportáló volt, avagy őt deportálták, harcolt-e a fronton, avagy ellenállt, és így tovább.

168 óra: - Tehát a kalandvág tartotta itthon.

– Az intellektuális kalandvág. Tudván tudva arról lekéstem, hogy angolul is jól eladható monográfiára tudjam átváltani a kutatásaimat. A tudományos sikereknek is több komponensük van: az egyik a tehetség, a másik a szorgalom – ezeket már Goethe számon tartotta, de létezik egy harmadik is, a kapcsolati háló, a network. Úgy kezdődik, hogy van az ifjú embernek professzora, a professzornak ismeretségi köre, és akár egy vitorlázó hajó, amint rásiklik a kedvező széljárásra, úgy lesz a tanítványból tudós. Az én koromban. Magyarországról indulva, már lehetetlen kapcsolati hálót kiépíteni.

168 óra: - Árulja el: mitől rosszabb ott professzorkodni, mint itthon?

- Talán attól, hogy más a diákok szeme. Ott megveszik az embert, kiválasztják, akár egy alsónadrágot az áruházban, és tisztességesen megfizetik. Ám ettől szinte lehetetlenné válik az

igazi kommunikáció. Nem nézhetek rá egy tanítványomra, mert azonnal feljelent szexuális zaklatásért. Ott nem nagyon fordulhat elő, hogy valaki megállítson a folyosón, és valamilyen létproblémával szembesítsen.

168 óra: - Egy beszélgetés során, a mai magyar értelmiség jövőjéről szólva, ön két lehetőséget említett. Az egyik út Nyugat-Európába vezet, a másik a kolonizáció. Saját magára is gondolt?

– Természetesen. A kolonizáció egyébként nem valami silány dolgot jelent. Annyit tesz, hogy az ember nem a saját problémáit dolgozza fel, hanem a megrendelőit elégíti ki, ezt pedig akár vállalni is lehet. Ráadásul, amikor itt társadalmi folyamatokat elemzünk, abban jelen van némi mozgósító mozzanat is. Az ember erőt merít abból, hogy Magyarországon a kultúrák országútján járunk, és amit posztmodern realitásnak neveznek, az itt készen megtalálható.

168 óra: - Független értelmiséginek lenni: vágyalom?

- Az egyén szempontjából feltétlenül. A közösségi intellektuális függetlenséget azonban mi is megvalósítottuk a tanszéken. Létrehoztunk egy angol nyelvű kisebbségsszociológiai programot. Magyarország a kisebbségi problémák sajátos laboratóriuma, volt mire idecsábítani Nyugat-Európából, Amerikából kutatókat. Végre nem azért jöttek, hogy megvegyék a munkaerőnket vagy megtanítsanak demokráciát csinálni.

168 óra: - Vagyis tőkét kovácsolhatunk a nyomorunkból?

- Ez túl sarkított megfogalmazás. A periféria és a centrum nem földrajzilag különül el. Ha egy emelettel följebb megyek, máris a centrumban találok magam, mert ott az Internet. Ugyanakkor a legfejlettebbnek tartott Észak-Amerikában is találni elborzasztó nyomort.

168 óra: - Önt időről időre megkérdezik, nem tart-e attól, hogy- itt válogatott rémségek következnek... Válaszai rendszerint derűlátók. Ráadásul nem is szokott tévedni. Miért gondolja, hogy nem történhet baj velünk?

– Valahogy átsejlik a jövő, ha az ember végiggondolja a körülményeket. Emlékszem, amikor Antall József egyik nevezetes beszédében rehabilitálni próbálta a doni hadsereget, teljes szociálpszichológusi felelősségem tudatában kijelentettem: ez a kurzus el fog tűnni a föld színéről, mert az 1990-es években ilyesmivel nem lehet megnyerni a polgárok szívét. Az ember végiggondolja, hogy az illető ország politikai kultúrájában milyen minták vannak.

168 óra: - Magyarország pedig nem a puccsok földje. Ilyen egyszerű?

- Majdnem. A politikai beállítódás ugyanis nem szokott egyik napról a másikra megváltozni. A magyar közéleti kultúrára egyfelől a közjogiasság jellemző, másfelől az „ius murmurandi”, a folytonos zúgolódás. Ám ez nem torkollik olyan politikai fordulatba, amelynek következtében - ahogy Lenin írja - megszállnák a postát, távirát, a közlekedés csomópontokat, megalakítanák a nemzeti megmentés tanácsát. Egyedül a nyilasok tették meg - paródiába illő körülmények között -, jókora német segítséggel. Valóban úgy gondolom, Magyarországon megmarad a demokrácia.

168 óra: - Mit kutat éppen?

- Az Önök lapja, 168 Óra is gyakran ír arról, hogy milyei gyakori az összetűzés a rendőrség és kisebbségi állampolgárok - mondjuk így: a romák - között. A konfliktus mélyén az rejlik, hogy ha hibás elképzelései alakulnak ki – a rendőrökben a romákról, a romákban rendőrökről – akkor ezek hibás viselkedéshez vezetnek, és elszabadul az agresszió. A kutatás lényege a rossz beidegződések feltárása. Ugyanis nem arról van szó, hogy a hatóságok folyton ütlegelni akarnák a hátrányos helyzetű állampolgárokat, vagy hogy a romáknak vérükben van a lopás meg a rendőrverés. Ez sorshelyzet.

168 óra: - Segít az, ha ön a tanítványaival mindezt föltárja?

- Mindannyiunk fejében van egy hibás információfeldolgozás program, amely kisebbségi csoportokkal szembeni elfogultsághoz vezet. Egyszerűen – más-más mértékben – szeretünk negatív tulajdonságokat tapasztalni másokra akik kevesebben vannak. Ez még nem előítélet – bár azzá fejlődhet – , ez csapda. Csak úgy lehet ellene tenni, ha az ember tudatosítja a helyzetet. Minden fejlett demokráciában tanítanak a társadalom közszereplőinek diszkriminációmentes észlelésre hajlamosító technikákat. Itthon is sikerült erről meggyőzni a belügyi szerveket. Ez esetben tehát már van vevő. Csak dolgozni kell.

Csepeli György 1946. február 14-én született. Orosz-pszichológia szakon végezte az ELTE Bölcsészettudományi Karát. 1969-70-ben Moszkvában, 1975-ben New Yorkban, a Columbia Egyetemen tanult szociálpszichológiát. 1970-71-ben a Magyar Televízió szerkesztője volt. „A tv nem volt szabad, a kutatás igen” - így indokolta a visszakanyarodást a tudományhoz és a tanításhoz. Kutatási területe: nemzettudat, előítéletek, csoportközi viszonyok. 1992 óta tanszékvezető egyetemi tanár, 1993-tól a Magyar Szociológiai Társaság elnöke. Az USA-ban több egyetemen tanított vendégprofesszorként.